

Elämyksen hakua vai taloudellinen välttämättömyys?

Huumeiden käyttäjien rikollinen toiminta poliisirekistereiden valossa

TUULA KEKKI

Johdanto

Huumeiden käytön ja rikollisen toiminnan välinen yhteys vaikuttaa ilmeiseltä ja yksiselitteiseltä: huumeiden käyttäjät tekevät omaisuusrikoksia rahoittaakseen huumeiden käyttönsä. Samalla kun vankilatuomion saaneiden huumeiden käyttäjien määrä on ollut kasvussa, on julkisuudessa kannettu huolta huumaantuneena ajavista kaahareista, huumekauppiaiden väkivaltaisista välienselvittelyistä sekä huumeiden käyttäjien tekemän oheisrikollisuuden laajuudesta. Huoli huumeiden käytön yhteiskunnallisten seurausten kasvusta ja vakavoitumisesta tulee esiin myös poliisin strategioista (mm. Rikostutkinnan ..., 2003; Rikosten ..., 2004) ja rikostilanteen selvityksistä (Sirén 2004a). Huumeiden käyttäjät sekä heiksi rinnastetut muut päihteiden ongelmakäyttäjät tai mielenterveysongelmaiset henkilöt aiheuttavat ennakkoluuloja ja pelkoa kansalaisissa, koska huumeiden käyttäjien käyttäytymiseen liitetään vahvasti sellaiset piirteet kuten äkkipikaisuus, ärtyneisyys ja hyväksi käyttäminen. Samalla kun huumeiden käyttäjien harjoittama rikollinen toiminta on terveydenhuollossa toissijainen aihe, poliisitoimessa se korostuu huumausainerikollisuuden – käytön ja kaupan – rinnalle muodostuneeksi uudeksi huolenaiheeksi.

Tutkimuksissa on löydetty yhteys huumeiden käytön ja muun rikollisuuden välille, mutta suhteen lujuus ja luonne ovat edelleen epäselviä. Huumeiden käytön ja muun rikollisuuden yhteyttä on tutkittu laajasti Euroopassa, Yhdysvalloissa ja Australiassa, mutta Suomessa Aarne Kin-

nusen tutkimusten (1996 & 2001) lisäksi aiheesta ei ole juuri lähestytty. Oheisrikollisuuden laadullinen tarkastelu, kuten rikosten erilaiset teko tavat, tekojen motiivit sekä eri huumausaineiden kytkös rikolliseen käyttäytymiseen ovat edelleen Suomessa tutkimattomia alueita.

Tutkimusasetelma

Artikkelissa tarkastellaan huumausaine- ja oheisrikosten välistä yhteyttä Helsingissä. Kiinnostuksen kohteena on kuvata, millaisista muista rikoksista huumerikoksista epäillyt ovat jääneet kiinni, miten ikä ja käytetty huumausaine vaikuttavat rikollisuuteen sekä minkälaisia motiiveja rahan hankkimisen lisäksi rikoksille on löydetty. Tavoitteena on selvittää, onko huumeiden käyttäjien tekemä rikollisuus huumeiden käytöstä johtuvaa rikollisuutta vai löytyykö sille joitain muita selityksiä. Huumausaineella tarkoitetaan tässä artikkelissa huumausainelainsäädännössä lueteltujen aineiden lisäksi huumausaineina pidettäviä lääkevalmisteita tapauksissa, joissa niitä käytetään ilman lääkärin määräystä. Alkoholi on rajattu tarkastelusta ulkopuolelle, koska se esiintyi aineistossa vain yksittäistapauksissa.

Tutkimusasetelman rajausta on pitkälti aineistolähtöinen, sillä pelkästään poliisin tietojärjestelmästä kerätty tieto ei kerro täsmällisesti henkilön sosioekonomisesta asemasta, terveydentilasta tai psyykkisestä kunnosta tai sosiaalisesta pääomasta. Vielä vähemmän se kertoo rikoksesta epäiltyjen arvoista, persoonallisista tekijöistä tai syrjäyty-

misen tunteesta. Rikositilmoitusten tutkintailmoituksesta pystyy lukemaan viitteitä epäiltyjen masentuneisuudesta ja mielenterveydellisistä vaikeuksista, turhautumisesta ja jännityksenhakuisuudesta, itsehillinnän puutteesta tai kiinnijäämisen pelosta, mutta näiden ilmiöiden analysoimiseksi pelkkä poliisiaineisto ei riitä.

Aineiston keruuvaiheessa etsittiin poliisin sähköisestä tutkinta- ja virka-apujärjestelmästä (Rikitrip) sellaisia rikostapauksia Helsingissä vuonna 2002, joissa henkilöä epäiltiin huumausaineen käyttörikoksen tai huumausainerikoksen lisäksi jostakin muusta rikoksesta. Kaikki rikostapaukset luettiin läpi ja aineistoon otettiin mukaan ne 522 rikostapausta, joissa henkilö oli epäiltynä – ei todistajana, osallisena asiassa tai asianomistajana – huumarikoksen lisäksi omaisuus-, liikenne-, pahoinpitely-, väärennös-, kätkemis-, kavallus- tai jostakin muusta rikoksesta. Rikosten ei tarvinnut paljastua reaaliaikaisesti samalla hetkellä, vaan osa huumarikoksista selvisi tutkittaessa muuta rikosta ja päinvastoin, mutta teot ovat kuitenkin kuuluneet esitutkinnassa samaan rikoskokonaisuuteen. Aineistonhakua varten haettiin sisäasiainministeriön poliisiosastolta tutkimuslupa, jossa sitouduttiin suojaamaan epäiltyjen henkilöllisyys tutkimusprosessin aikana ja tutkimuksen raportoinnissa niin, että henkilötietoja käsitellään ja koodataan anonymisti ja että epäilyksen kohteena olevat henkilöt eivät ole tunnistettavissa.

Huumeiden käyttäjiksi epäiltyjen aiheuttamien järjestyshäiriöiden ja huumeiden kaupitteluun osallistumisen selvittämiseksi aineistonhakuun tehtiin kaksi lisäystä. Rikitripistä etsittiin Helsingistä vuonna 2002 tapauksia, joissa huumarikoksesta epäilty henkilö aiheutti järjestyshäiriöitä eli syyllistyi nykyisen lainsäädännön mukaan järjestyshäirikkomukseen tai otettiin kiinni poliisilain perusteella rikoksilta ja häiriöiltä tai henkilön itsensä suojaamiseksi. Nämä teot sisältyvät kokonaisaineistoon (N = 522), koska näissä tapauksissa henkilö oli epäiltynä myös jostakin rikoksesta. Osittain kokonaisaineiston ulkopuolelle osuva otos koskee huumausaineiden välittämistä ja myymistä. Tarkoituksena on selvittää huumeiden käyttäjiksi epäiltyjen henkilöiden osuutta huumekauppaan ja aineiden välittämiseen, joten tätä varten etsittiin erikseen Rikitripistä rikoskokonaisuuksia, joissa henkilöä on epäilty sekä huumeiden käytöstä tai hallussapidosta omaa käyttöä varten (käyttörikos) että huumausaineiden välittämisestä ja myynnistä (huumausainerikos).

Rikositilmoitusten tutkintailmoitukset koostuvat poliisin kirjaamasta selosteosasta, josta ilmenevät rikosepäilyn pääpiirteet, sekä tutkinta- ja toimenpidetietoja -osuudesta, johon kirjaataan epäillyn ja todistajien kuulustelukertomuksen sisältö, asianomaisten rangaistus- ja korvausvaatimukset, lista takavarikoiduista tavaroista sekä poliisin pakkokeinojen perustelut. Tutkintailmoituksista selviävät käyttö- tai huumausainerikoksen tekotapa, epäiltyjen kiinnijäämispaikka ja -tapa, oheisrikollisuuden määrä ja tekotapa, kyseessä olevien huumausaineiden määrä ja laatu sekä poliisin ja rikoksesta epäillyn arvio rikoksen motiivista. Aineisto antaa poikkileikkauksen huumeiden käyträjien ja välittäjien rikollisesta toiminnasta yksittäisten rikoskokonaisuuksien tasolla. Tämän aineiston pohjalta ei siten pysty ottamaan kantaa siihen, millaisista rikoksista henkilöt ovat jääneet kiinni silloin, kun heillä ei ole ollut huumausaineita hallussaan tai elimistössään. Tai vastaavasti siihen, minkä asteisia huumausainerikoksia he ovat tehneet niillä kerroilla, jolloin he eivät ole syyllistyneet muihin rikoksiin. Yksittäiset rikokset on siten irrotettu henkilöiden rikoshistorian ja elämäntilanteen kontekstista. Sitä vastoin voidaan tarkastella, mitä tällainen poikkileikkauksaineisto kertoo huumausaineen käyttörikoksesta tai huumausainerikoksista epäiltyjen muusta rikollisuudesta.

Poliisiaineiston rikollisuuspaletti

Aineisto koostuu 522 rikosepäilystä, joissa henkilöä epäillään huumausaine- tai huumausaineen käyttörikoksen lisäksi jostakin muusta rikoksesta. Aineistossa on 399 eri henkilöä, joista miehiä oli 89 prosenttia ja naisia 11 prosenttia. Aineiston mukaan 81 henkilöä syyllistyi useammin kuin kerran vuoden aikana rikoksiin: 55 henkilöä oli epäiltynä kahdesti, 25 henkilöä 3–5 kertaa ja yksi henkilö oli epäiltynä yhdeksän kertaa vuoden aikana rikosyhdistelmään, jossa huumausaineiden lisäksi oli jokin muu rikos. Tässä aineistossa kiinni jääneiden joukko on hyvin heterogeeninen; aineistossa on niin kutsuttuja syrjäytyneitä taparikollisia ja vähäisen rikostaustan omaavia henkilöitä, ilman koulutusta tai työpaikkaa olevia sekä työssä käyviä henkilöitä, huumehoidon asiakkaita, koululaisia sekä 30–60-vuotiaita eläkeläisiä. Aikaisempi rikollinen käyttäytyminen oli heille yhteinen tekijä; koko aineistossa ainoastaan kolmella henkilöllä ei ol-

Taulukko 1. Erilaisten rikosten määrät Helsingissä 2002 sekä tähän artikkeliin kerättyjen rikosten määrä ja niiden prosenttiosuus kaikesta rikollisuudesta

Rikosnimikkeet	Rikosmäärät Helsingissä 2002	Artikkelin otos	Prosenttiosuus
Huumausaineen käyttörikos	1 118	362	32
Huumausainerikos	1 110	185	17
Liikenne rikkomukset	12 935	188	1
Moottorikulkuneuvon käyttövarkaus	659	95	14
Pahoinpitelyt	4 689	39	0
Apteekkimurrot	69	21	30
Murrot hoitoyksiköihin	40	10	25

Lähde: Potti

lut tähän otokseen osuneen rikoksen lisäksi muuta merkintää poliisin rekistereissä.

Sekä huumeiden käyttö että rikollinen käyttäytyminen ovat useiden tutkimusten mukaan tyypillisiä erityisesti nuorille miehille. Kinnusen tutkimuksen mukaan rikosuran aktiivisin vaihe asetuu ikävuosien 18–23 vaiheille. Helsingin huumeiden käyttäjien rikollisuutta vuonna 2002 kuvaavassa aineistossa oli kaikkein eniten 22-vuotiaita nuoria. Alaikäisiä oli 11 eli kaksi prosenttia aineistosta. Suurin ikäryhmä oli 21–25-vuotiaat, ja tähän luokkaan lukeutui yli neljäsosa aineiston henkilöistä. He olivat epäiltyinä eri rikoslajeista yleisimmin omaisuusrikoksista (27 %) ja liikenne rikoksista tai -rikkomuksista (22 %). 26–35-vuotiailla omaisuusrikollisuus ei ollut enää yleisin rikollisuuslaji, vaan he olivat epäiltyinä useammin liikenne- ja aserikoksista. Kinnusen (2001) tutkimuksen mukaan sekä varkaus- että huumausainerikokset pysyvät suhteellisen korkealla tasolla aina 32. ikävuoteen saakka. Tässä aineistossa on havaittavissa, että 60 prosenttia otoksen henkilöistä oli enintään 30-vuotiaita. Rikosaktiivisuus säilyi kuitenkin varsin pitkään, sillä joka viides henkilö kuului ikäryhmään 31–35-vuotiaat ja vastavasti joka viides oli yli 35-vuotias. Verrattaessa eri rikosnimikkeitä keskenään voidaan todeta, että yli 35-vuotiaat olivat epäiltyinä useammin kuin muut ikäluokat kätkemisrikoksista (26 %) ja pahoinpitelyistä (32 %). Rikoksilta ja häiriöiltä suojaamiseksi tai henkilön itsensä suojaamiseksi kiinnitetuista 27 prosenttia oli yli 35-vuotiaita.

Huumeiden käyttäjiksi epäiltyjen muu rikollisuus

Aineisto koostuu 522 rikoskokonaisuudesta, joista 362 täytti huumausaineen käyttörikoksen

(69 %), 185 huumausainerikoksen (35 %) sekä 6 törkeän huumausainerikoksen (1 %) tunnusmerkin. Useita huumausainerikoksesta kiinniotettuja henkilöitä epäiltiin myös huumausaineen käyttörikoksesta. Yleisimmin eri huumausainerikoksissa oli kyse huumausaineen käytöstä ja pienimuotoisesta hallussapidosta. Tässä aineistossa 21 tapauksessa henkilöä epäiltiin huumausaineiden myynnistä ja 26 tapauksessa huumausaineiden välittämisestä tai luovuttamisesta jonkin toisen rikoksen lisäksi. Muissa käyttörikosta vakavammassa tapauksissa hallussa pidetyn huumausaineen määrä ylitti rikoslaissa (RL 50:2) käsitetyn oman käytön ja antoi viitteitä huumausaineiden myynnistä tai välittämisestä. Kuten aikaisemmin mainittiin, otokseen tehtiin huumekauppaan osallistumisen kohdalla laajennus ja Rikitrivistä etsittiin kaikki tapaukset, joissa henkilöä epäiltiin huumausaineiden käyttörikoksen lisäksi huumausainerikoksesta tai törkeästä huumausainerikoksesta vuonna 2002 Helsingissä. Toisin sanoen tyypillisesti näissä tapauksissa henkilöä epäiltiin huumausaineiden myynnistä, välittämisestä tai suuren ainemäärän hallussapidosta sekä huumeiden käytöstä. Kaikkiin näihin rikoskokonaisuuksiin ei siis sisällynyt epäilystä jostakin muusta rikoksesta, kuten omaisuus- tai väkivaltarikoksesta. Tällaisia huumekauppaan liittyviä tapauksia oli yhteensä 56, joka vastaa yhtätoista prosenttia kokonaisotoksen rikoksista.

Tähän artikkeliin kerätty aineisto osoittaa, että huumausaineen käyttörikoksista tai huumerikoksista epäillyt olivat kaikista eri rikosnimikkeistä yleisimmin epäiltyinä samanaikaisesti myös omaisuusrikoksista ($n = 278$; 53 %). Omaisuusrikokset liitetään myös muissa tutkimuksissa yleisimmiksi huumeiden käyttäjien tekemiksi rikok-

siksi (mm. Kinnunen 2001; Gjeruldsen & al. 2004; Perälä 2002; Parker & Bottomley 1996; Pernanen & al. 2002; Lalander 2003). Yleisimmin omaisuusrikoksen kohteena olivat luokkaan ”muut” kuuluvia tavaroita, joita olivat muun muassa vaatteet, kosmetiikka, bensiini, rekisterikilvet sekä sekalainen autojen mukana viety tavara. Toiseksi eniten anastettiin autoja. Seuraavaksi eniten vietiin tavaroita seuraavassa järjestyksessä: elektroniikka, asiakirjat, lääkkeet, kännykkä, työkalut, polkupyörät, elintarvikkeet ja reseptin väärentämiseen liittyvät tarvikkeet. Runsas 90 prosenttia omaisuusrikosten uhreista oli tekijöille tuntemattomia. Viisi prosenttia asianomaisista oli läheisiä tuttaviamia ja neljässä prosentissa kohteena oli tekijän työnantaja, huumehoidossa olevan tekijän hoitopaikka tai vanhempien työpaikka, johon tekijän oli helppo päästä. Aineistossa on joitain tapauksia, joissa miespuoliset tekijät olivat murtautuneet vankilassa olevan tuttavansa kotiin tai ottaneet luvatta hänen autonsa käyttöönsä. Auto tai lääkkeet olivat yleisimmin ne tavarat, joita anastettiin perheenjäseniltä tai muilta tutuilta.

Seuraavaksi useimmin heitä epäiltiin liikenne-rikoksista ja -rikkomuksista¹ (n = 188; 36 %). Liikenteessä tapahtuneiden rikosten ja rikkomusten yhteydessä kirjattiin usein käyttörikoksen sijaan rattijuopumusepäily. Sadassa tapauksessa rikoksesta epäilty kuljetettiin oikeuslääketieteelliseen veri- tai virtsatestiin, ja kaikissa tapauksissa tulos oli positiivinen, eli loppulausunnon mukaan ”epäilty on saattanut olla moottoriajoneuvoa kuljettaessaan käyttämiensä huumaus- ja lääkeaineiden takia vaaraksi liikenneturvallisuudelle”. Vähintään joka toisessa tapauksessa epäillyn elimistöstä löytyi amfetamiinia tai lääkkeitä ja 40 prosentissa tapauksista hasista. On otettava huomioon, että eri aineet näkyvät veri- ja virtsakokeissa eripituisia aikoja, jolloin joidenkin aineiden viimeaikainen käyttö on helpompi osoittaa testeillä (ks. Hough & al. 2001).

¹Liikenne-rikkomuksiin sisältyvät ajoneuvo- ja liikenne-rikkomukset, joita olivat tässä aineistossa mm. ajokiellossa olevan ajoneuvon kuljettaminen, omistajanvaihdoilmoituksen tekemättä jättäminen, väärin rekisterikilpien kiinnittäminen sekä pysäytysvalon noudattamatta jättäminen. Liikenne-rikoksia olivat mm. kulkuneuvon kuljettaminen oikeudetta, liikenneturvallisuuden vaarantaminen (esim. nopeusrajoitusten rikkomien tai epäkuntoisen ajoneuvon kuljettaminen), huumaintuneena ajaminen, kulkuneuvon luovuttaminen juopuneelle sekä liikennepako.

Kolmanneksi useimmin henkilöt olivat epäiltyinä ampuma-, terä- tai kaasuaseen tai patruunoiden hallussapidosta (n = 107; 20 %). Kinnunen (1996, 23) on todennut, että aseet kuuluvat olennaisesti huumealakulttuuriin, ja toisaalta huumerikoksista epäillyille tehdään paljon kotietsintöjä ja tätä kautta löytyy aseita. Rikoksesta epäillyillä oli hyvin yleisesti aseita myös mukanaan tai autossaan, mutta varsinkaan teräaseista ei kaikissa tapauksissa kirjattu rikosepäilyä, vaan poliisit pelkästään takavarikoivat tai hävittivät aseet. Neljänneksi yleisimmin he olivat epäiltyinä erilaisiin rikoksiin ja rikkomuksiin², jotka on nimetty yhteisen nimittäjän puuttuessa luokaksi ”muut” (n = 71; 14 %). Yleisimpiä tällaisia tekoja olivat murtovälineen hallussapito, vahingon teko ja väärän henkilöllisyyden antaminen.

Toinen otoksen laajennus koski yleisen turvallisuuden ja järjestyksen vastaisia tekoja. Rikkitripistä etsittiin tapauksia, joissa huumerikoksesta epäilty henkilö aiheutti järjestyshäiriöitä³ eli syyllistyi nykyisen lainsäädännön mukaan järjestyssääntörikkomukseen tai otettiin kiinni poliisilain perusteella rikoksilta ja häiriöiltä tai henkilön itsensä suojaamiseksi. Tällaisia tapauksia oli 50 (10 %), joista 19:ää henkilöä ei epäilty huumeiden käytön tai hallussapidon lisäksi muusta rikoslakirikoksesta ja 31 tapauksessa henkilöä epäiltiin huumeiden ja häiriönaiheuttamisen lisäksi jostakin muusta rikoksesta.

Neljänneksi yleisimmin heihin kohdistui kätkemisrikosepäilyjä (n = 45; 9 %). Yleisimmin kätkennät kohteena olivat varastetuksi ilmoitetut asiakirjat, kuten ajokortit, pankkikortit tai passit, polkupyörät, kännykät tai muu elektroniikka. Omaisuus- ja varsinkin kätkemisrikollisuudesta epäiltiin esitutinnan aikana alustavasti useita henkilöitä, mutta poliisin tietojärjestelmistä ei löytynyt rikosilmoitusta anastetuksi epäillys-

²Muita rikoksia olivat väärän henkilöllisyyden antaminen, haitanteko, haitanteko virkamiehelle (kohdistuu poliisin henkilökuntaan), uhkaus, virkamiehen väkivaltainen vastustaminen (kohdistuu poliisin henkilökuntaan), murtovälineen hallussapito, kuoleman- tai vammantuottamus, vaaran aiheuttaminen, matkustuskieillon tai kotirauhan rikkominen, räjähdeterikos, niskoittelu poliisia vastaan ja laitton tuontitavaraan ryhtyminen.

³Tähän luokkaan kuuluvia tekoja ovat yleisellä paikalla nukkuminen, lievät vahingonteot, asiaton oleskelu kerrostalojen portaikoissa, meluaminen sekä huomiota herättävä roska-astioiden kaivelu.

tä omaisuudesta, eikä näin ollen kertynyt näyttöä kätke- tai omaisuusrikokselle. Autoihin tai asuntoihin oli toisinaan rakennettu kätköpaikkoja, jotka viittaisivat varastetun tavarain ja huumausaineiden kauppaan. (Ks. Perälä 2002.)

Harvinaisimpia valituista rikoslajeista olivat väärennösrikokset (n = 32), pahoinpitelyt (n = 39) sekä kavallukset ja petokset (n = 13). Yleisimmin väärennykset liittyivät reseptien väärentämiseen joko niin, että henkilö muutti lääkärin määräämää lääkeaineiden lukumäärää tai lääkemääräyksen saaneen henkilötietoja tai väärentämällä koko reseptin anastetun leimasimen avulla. Tuntemattomiin kohdistuva väkivalta oli harvinaisempaa (38 %); useimmin väkivalta kohdistui seurustelukumppaniin, kaveriin tai ”baarituttavuuteen” (56 %). Muutamassa tapauksessa tutkintailmoituksesta ei käy ilmi tekijän ja uhrin välinen suhde. Pahoinpitelyissä, joissa kohde oli tuttu, oli yleisimmin kyse mustasukkaisuudesta, painostuksesta rahan tai tavaroiden luovuttamiseksi tekijälle, velanperinnästä tai kostosta. Tuntemattomiin kohdistunut pahoinpitely tapahtui sanaharkan jälkeen yleisimmin ravintolassa, omaisuusrikospaikalla, kadulla tai puistossa. Kavallukset ja petokset muodostivat vain 2,5 prosenttia oheisrikollisuuden muodoista. Kyse oli kännykkäliittymän avaamisesta tai ostosten tekemisestä varastetuiksi ilmoitetuilla asiakirjoilla. Kinnusen (1996, 26) mukaan suunnitelmallisuutta ja harkintaa edellyttävissä rikoksissa, kuten kavalluksissa, ei huumarikoksista epäiltyjen osuus ollut niin suuri kuin perinteisissä, ”toiminnallisissa” omaisuusrikoksissa.

Tällä tutkimusotoksella ei pysty kuvaamaan määrällisesti huumeiden käyttäjiksi epäiltyjen henkilöiden tekemän rikollisuuden osuutta kaikesta poliisin tietoon tulleesta rikollisuudesta. Artikkeliiin valittiin otos rikoskokonaisuuksista, joissa henkilö oli esitutkinnassa epäiltynä huumarikoksen lisäksi jostakin muusta rikoksesta, joten otoksen ulkopuolelle jäävät ne rikokset, joista huumeiden käyttäjiksi epäillyt henkilöt ovat jääneet kiinni silloin, kun heillä ei ole ollut huumausaineita hallussaan tai kun heitä ei ole epäilty huumeiden käytöstä, hankinnan yrittämisestä tai myynnistä.

Aarne Kinnunen (2001, 17–19) on verrannut vuonna 1962 syntyneiden huumausainerikokseen syyllistyneiden henkilöiden osuutta kaikkien rikollisuuteen vuosina 1977–1996. Tämän tutkimuksen mukaan huumausainerikostuomion

saaneiden osuus rikollisuudesta on kasvanut voimakkaasti miltei kaikissa rikoslajeissa tarkasteltavan ajanjakson aikana. Näiden tekemät ryöstörikokset vastasivat 30:tä prosenttia kaikista samana ajanjaksona selvitetystä ryöstöistä. Vastava luku luvattomista käytöistä oli 25 prosenttia. Huumausainerikostuomion saaneiden tekemät pahoinpitelyt vastasivat 12:tä prosenttia kaikista pahoinpitelyrikoksista ja henkirikokset 26:tä prosenttia kaikista henkirikoksista. (Kinnunen 2001, 17–19.) Martti Lehden ja Janne Kivivuoren tutkimuksen (2004) mukaan Helsingissä tehdyistä ryöstöistä epäillyistä 11 prosenttia oli vuosina 2000–2003 huumausaineiden vaikutuksen alaisena. Törkeissä ryöstöissä osuus oli 24 prosenttia. Huumausaineiden rooli pääkaupunkiseudun ryöstörikollisuudessa on suurempi kuin koko maassa keskimäärin. (Lehti & Kivivuori 2004, 250.)

Rikosten rinnalla olleet huumausaineet

Yleisimmin henkilöiden epäiltiin käyttäneen tai pitäneen hallussa huumausaineiksi luokiteltavia lääkeaineita⁴ (44 %) tehdessään jonkin muun rikoksen, toiseksi yleisimmin amfetamiinia (39 %), kolmanneksi hasista (32 %) ja neljänneksi Subutexia (18 %). Ekstaasi oli kyseessä kahdessa prosentissa tapauksista ja muut laittomat aineet (heroiini, gamma, LSD tai kokaiini) yhteensä neljässä prosentissa tapauksista. Seitsemällä epäillyllä kymmenestä oli hallussaan vain yhtä ainetta tai he olivat käyttäneet vain yhtä ainetta. Joka viidettä (21 %) epäiltiin kahden aineen hallussapidosta tai käytöstä. Kolme eri ainetta oli kyseessä seitsemässä prosentissa ja neljä eri ainetta yhdessä prosentissa tapauksista.

Ainekohtaisen analyysin mukaan vaikuttaa siltä, että on hankala näyttää toteen yhteyttä käytetyn huumausaineen ja tehdyn rikoksen välillä. Toisin sanoen tämän aineiston avulla on vaikeaa osoittaa, että tietyn aineen käyttäjät syyllistyivät tietynlaisiin rikoksiin. (Ks. Pernanen & al. 2000.) Osa huumausaineen käyttörikosepäilyistä perustui epäillyn omaan kertomaan, eikä ole myöskään täyttä varmuutta siitä, olivatko hallussa pidetyt aineet tarkoitettu omaa käyttöä, myyntiä

⁴Kaikki lääkeaineet sisältyivät luokkaan ”lääkkeet”, joten vaikka epäillyllä olisi ollut useita erimerkkisiä lääkeaineita hallussaan tai hän olisi käyttänyt useita lääkkeitä, hänen kohdallaan kyse oli tässä käytetyn luokituksen mukaan vain yhdestä aineesta.

vai pelkästään säilyttämistä varten. Suurin ongelma liittyy yksittäisen huumausaineen vaikutuksen identifioimiseen, koska eri aineiden sekakäyttö on yleistä ja epäilyillä oli useita aineita hallussaan tai verinäytteessään. Niiden rikosten kohdalla (30 %), joiden tekijää epäiltiin useamman kuin yhden huumausaineen käytöstä tai hallussapidosta, aineet luokiteltiin vahvimman mukaan, jolloin vahvimman aineen esiintyminen sulki pois muut, heikommat aineet. Vahvimpana aineena tässä artikkelissa pidettiin Subutexia, toiseksi vahvimpana amfetamiinia, kolmantena lääkkeitä ja neljäntenä eli heikoimpana kannabistuotteita. Näissä tapauksissa on kuitenkin vaikea todeta yksimielisesti, mikä huume on vaikuttanut eniten rikoksen tekohetkellä. Ekstaasia, heroiinia, gammaa, LSD:tä ja kokaiinia esiintyi vain yksittäistapauksissa ja silloinkaan ne eivät olleet ainoita käytettyjä tai hallussa pidettyjä aineita, joten ne jätettiin tämän analyysin ulkopuolelle.

Tässä on esitelty ainoastaan ne erot, jotka risiintaulukoinnissa olivat tilastollisesti merkitseviä ($p < 0.05$). Aineiden sekakäyttö huomioon ottaen voidaan kuitenkin todeta, että hasista hallussaan pitäneet tai käyttäneet henkilöt olivat syöllistyneet useammin kuin muut henkilöt järjestyssääntörikkomuksiin tai heihin oli kohdistunut poliisilakiperusteisia kiinniottoja. Hasista hallussaan pitäneet tai käyttäneet olivat puolestaan muita ryhmiä selvästi harvemmin epäiltyinä omaisuusrikoksesta. Liikenne rikoksiin ja -rikkomuksiin olivat syöllistyneet useimmin amfetamiinia hallussaan pitäneet tai käyttäneet henkilöt. Hasista käyttäneet tai hallussaan pitäneet olivat muita ryhmiä useammin epäiltyinä pahoinpitelystä.

Ainekohtaisen analyysin rinnalla on aiheellista tarkastella muiden huumorikollisuuden piirteiden selitysvoimaa. On itsestään selvää, että lääkkeet ja väärennykset ovat yhteydessä toisiinsa, koska suurin osa väärennysrikoksista koski lääkkeiden reseptiväärennöksiä. Hasiksen käytöstä tai hallussapidosta epäillyt henkilöt olivat muita useammin syöllistyneet erilaisiin rikoksiin, mutta on mahdollista, että nämä teot eivät selittyneet tästä aineesta, vaan esimerkiksi siitä, että hasiksen käyttö on yleistä, sitä kuljetetaan helpommin mukana kuin muita huumausaineita tai se näkyy verikokeissa pisimpään. Amfetamiinin yhteyttä liikenne rikoksiin ja -rikkomuksiin voidaan selittää traditionaalisella selitysmallilla, jonka mukaan amfetamiinin käyttö lisää impulsivisuutta ja toiminnallisuutta, jolloin kynns au-

tolla ajamiseen ja siten myös ajovirheisiin madaltuu. Tilastollista merkitsevyyttä tietyn aineen ja rikoksen välillä ei esiintynyt sellaisissa kiinnostavissa yhteyksissä kuin aineiden hallussapidossa tai omaisuusrikoksissa.

Rikosten motiivit

Ronald V. G. Clarken (2003) mukaan ihmiset tekevät yleensä tietoisien päätöksen syöllistyä rikokseen. Tämä ei hänen mielestään silti tarkoita, että he olisivat täysin tietoisia kaikista käyttökseen johtaneista syistä tai että he analysoisivat itseään suhteessa sellaisiin osatekijöihin, kuten esimerkiksi motiiviin, mielialaan, teon moraalisuuteen, rikoksentekoon tarvittavaan taitotietoon ja tilaisuuden havaitsemiseen, kiinnijäämisriskiin ja päihtymykseen. Päätöksen syöllistyä rikokseen vaikuttavat lisäksi välittömät tilannetekijät sekä erityiset yksilön menneisyyteen ja nykyhetkeen liittyvät olosuhteet. (Clarke 2003, 359.)

Hypoteesi, jonka mukaan huumeiden käyttö johtaa muuhun rikolliseen käyttäytymiseen, perustuu yleensä taloudellisiin ja psykologisiin selitysmalleihin eli käsitykseen taloudellisesta välttämättömyydestä sekä riippuvuudesta huumausaineisiin. Sen lisäksi, että huumeiden käyttäjät tekevät rikoksia aineiden rahoittamiseksi, huumeiden käyttö voi motivoida henkilöitä syöllistymään rikokseen tai vähentää rikoksentekoa esteitä. Huumeiden käyttö on myös itsessään rikollinen teko ja edellyttää muun muassa huumausaineiden hankkimista ja hallussapitoa. (Otelopez & al. 1994; Hough & al. 2001.) Tutkimusten (mm. Bean 2004, 33; Pernanen & al. 2000) mukaan huumeiden käytöstä johtuva rikollisuus voidaan luokitella neljään pääryhmään: aineiden vaikutuksen alaisena tehdyt rikokset, taloudellisista syistä tehdyt rikokset, laittomien huume-markkinoiden toiminnan yhteydessä tehdyt rikokset sekä huumausainelainsäädännön vastaiset rikkomukset.

Aineistoa pyrittiin lukemaan tätä luokittelua hyväksikäyttäen. Tarkastelun kohteena oli erityisesti huumeiden käyttöön liittyvä muu oheisrikollisuus, joten kaikki huumeita koskevat rikoslakirikokset, kuten huumausainerikoksen edistäminen tai valmistelu sekä törkeä huumausainerikos, eivät ole tässä aineistossa kattavasti mukana. Toiseksi ilmoituksia lukiessa huomio kiinnittyi rikoksiin, joissa rikoksen kohteena olevalla tavara-

la ei ollut rahallista arvoa, eikä ollut mielekästä sisällyttää tällaisia tekoja rahoitusmielessä tehtyihin rikoksiin. Tästä syystä teot, joissa motiivi vaikutti ilmeiseltä ja yksiselitteiseltä, jaoteltiin seuraaviin luokkiin: oman hyödyn tavoittelu, rahan hankkiminen, huumeiden käyttöön ja hankkimiseen liittyvä välienselvittely ja huumausaineiden vaikutuksen alaisena tehdyt rikokset. Vajaassa puolessa tapauksista (45 %) henkilöä epäiltiin useammasta kuin yhdestä rikoksesta huumarikoksen lisäksi. Näissä tapauksissa valittiin eri rikosnimikkeistä päärikos, joka on rangaistusasteikolla vakavin. Rikostapojen luokitteluun ei vaikuttanut erityisesti teon suunnitelmallisuus tai vaivannäkö, vaan rikoksen odotettu lopputulos: miten rikos hyödyttää rikosentekijää?

Oma hyöty

Rikoksen motiivina oli yleisimmin oma hyöty (n = 180, 35 %), jolloin tavaraa varastettiin kauposta tai yritettiin saada apteekista vähäinen määrä lääkkeitä omaa henkilökohtaista käyttöä varten. Tähän luokkaan sisältyvät sellaiset omaisuusrikokset, joiden rahallinen arvo on vähäinen eikä tavaramalla ole myyntiarvoa. Omaan hyötyyn lukeutuvat myös aseiden hallussapito itsepuolustuksen tai oman turvallisuuden vuoksi, auton käyttövaraus tiettyyn paikkaan pääsemiseksi ja murtovälineen hallussapito. Useimmat väärennykset ja petokset olivat sen kaltaisia, että henkilö sai niistä henkilökohtaista hyötyä, koska hänellä itsellään ei ollut henkilöllisyystodistusta tai luottotietoja tai harhauttaakseen viranomaiset omalta henkilöllisyydeltään. Todennäköisesti omaa käyttöä varten anastettiin erityisesti vaatteita, kosmetiikkaa, bensiiniä, rekisterikilpiä, asiakirjoja, elintarvikkeita sekä sekalaista autojen mukana vietyä tavaraa. Erityisesti lääkkeitä, matkapuhelimet ja polkupyörät olivat rajatapauksia, joiden näpistämisen tai varastamisen motiivi ei ollut yksiselitteinen. Näissä tapauksissa anastetun tavarantoimittajan määrää ja epäillyn oma ilmoitus rikoksen syystä ratkaisivat sen, oliko kyseessä oman hyödyn tavoittelu vai rahan hankinta. Motiivi reseptin väärentämiseen liittyvien tarvikkeiden, kuten leimasimien ja reseptipohjien, anastamiseen saattoi myös liittyä lääkkeiden hankkimiseen sekä omaan käyttöön että myyntitarkoitukseen. Näissä tapauksissa motiivi ratkesi sen perusteella, pystyikö poliisi osoittamaan esitutkinnassa, että epäilty olisi välittänyt tai myynyt lääkkeitä.

Rahan hankinta

Seuraavaksi yleisimmin (n = 123, 24 %) henkilö syyllistyi omaisuusrikokseen, jossa anastetun tavarantoimittajan määrä oli niin suuri, että se viittasi myyntitarkoitukseen ja siten rahan hankkimiseen. Toisinaan rikoksesta epäillyt kertoivat itse poliisille syyllistyneensä omaisuusrikokseen löytääkseen jotakin rahaksi vaihdettavaa. Rahan hankkimiseksi tehdyt rikokset olivat etupäässä omaisuus- ja kätkemisrikoksia. Yleisimmin rikoksen kohteena olivat elektroniikka, lääkkeet ja työkalut. Autojen käyttövaraukset lukeutuvat harvoin tähän ryhmään, ellei autoja ollut yritetty myydä tai purkaa suoraan osiksi.

Rikosilmoitusten tutkintailmoituksista ei käynyt ilmi, miten helsinkiläiset huumarikoksista kiinnijääneet olivat rahoittaneet huumeiden käyttönsä. Tampereen poliisit käyttivät huumausaineiden käyttörikoksista epäiltyjen kuulusteluissa erityistä kyselylomaketta, jossa tiedusteltiin muun muassa huumeiden käytön rahoitustapaa. Yleisimmin huumeiden käyttörikoksesta epäillyt kielsivät tekevänsä omaisuusrikoksia huumeiden käytön rahoittamiseksi. Tavallisimpia ilmoitettuja rahanhankkimistapoja olivat rahan lainaaminen kavereilta tai avustuksien ja etuuksien, kuten työttömyyskorvausten, opintotuen tai toimeentulotuen, käyttämistä huumeiden hankkimiseen. Palkkatuloja tai huumeiden myynnistä saatuja varoja kukaan ei erikseen maininnut. Tyypillistä on myös se, että huumeista ei ilmoitettu maksettavan mitään, vaan niitä oli saatu ilmaiseksi kavereilta tai esimerkiksi aineet korvataan oluttuopeilla tai muilla vähäisillä (laillisilla) palveluilla. (Kekki 2004, 32–33; ks. Perälä 2002.)

Kinnusen (1996) mukaan huumeiden ja omaisuusrikollisuuden välinen kytkentä ei ole yksiselitteinen. Monet omaisuusrikoksia tekevät saattavat käyttää huumeita, mutta eivät suinkaan tee rikoksia pelkästään huumeiden hankkimiseksi. Huumeiden käytön lisäksi monet omaisuusrikoksia tekevät elävät leveää elämää, esimerkiksi viettäen aikaansa ravintoloissa, asuen hotelleissa, matkustellen ja vuokraten autoja. Maantierosvoutta Yhdysvalloissa selvittäneen tutkimuksen (Jacobs & al. 2003; ks. Perälä 2002) mukaan henkilöt saattoivat syyllistyä rikokseen, vaikka heillä olisi ollut ryöstöhetkellä riittävästi rahaa, mutta he hankkivat sitä tilaisuuden tullen ikään kuin varmuuden vuoksi ja ”pahan päivän varalle”. Maantierosvoiluun syyllistyneiden henkilöiden motiiveina olivat yhtäältä spontaanisuus, he-

donismi, kunnian ylläpitäminen ja varallisuudella mahtaileminen, toisaalta tunne suhteellisesta köyhyydestä ja tarpeesta osallistua täysipainoisesti juhlimiseen ja ylträkylläiseen elämään. (Jacobs & al. 2003, 677–681.)

Vaikutuksen alainen

Päihtymyksellä selitetään tutkimuksissa useimmiten väkivaltaista käyttäytymistä, ja eri aineiden neurokemiallisella vaikutuksella nähdään olevan vahvin selitysvaima kuvaamaan huumeiden käytön ja rikoksenteon välistä yhteyttä. Tähän luokkaan kuuluvat rikokset, jotka johtuivat siitä, että henkilö oli nautittuaan jotakin huumausainetta kiihtynyt, käyttäytynyt epärationaalisesti tai väkivaltaisesti (Bean 2004, 34). Päihtymys lisää myös riskiä joutua rikoksen uhriksi, mutta rikoksen tai tapaturman kohteeksi joutumista ei ole tässä aineistossa otettu huomioon. Philip Beanin (2004, 37) mukaan huumeiden käyttö voi aiheuttaa mielenterveydellisiä ongelmia, jotka taas voivat johtaa päihtymystä muistuttavaan poikkeavaan käyttäytymiseen, jollaiseksi luetaan rikolliset teot. Huumaantuneena tehdyt rikokset poikkeavat muista luokista siinä, että motivoituneessa käyttäytymisessä ajatellaan olevan käytännöllinen tietoisuus teon ja päämäärän välisestä yhteydestä, mutta huumaantuneena juuri tietoisuus toiminnan seurauksista saattaa olla hämärä.

Huumausaineiden vaikutuksen alaisena tehdyt rikokset (n = 76, 15 %) olivat sellaisia, joissa rikoksesta epäilty kertoi itse poliisille olleensa niin sekaisin, että hän syyllistyi liikennerikkomukseen tai pahoinpitelyyn tai hetken mielijohteesta omaisuusrikokseen. Osa järjestyssääntörikkomuksista ja poliisilakiperusteisista kiinniotosta⁵ sisältyi tähän luokkaan, ja näissä tapauksissa henkilö oli päihtymyksen takia kykenemätön pitämään itsestään huolta. Tähän luokkaan kuuluvat myös sellaiset teot, joissa rikoksesta epäilty kertoo kuulleensa ääniä tai hänet muunlaisesta sekavuustilasta johtuen ohjattiin suoraan psykiatriseen hoitoon.

Välienselvittely

Tutkimusten mukaan huumemarkkinoiden toiminnasta johtuvat rikokset esiintyvät yleisim-

min kahden huumeiden myyjän kesken tai huumediilereiden ja käyttäjien välillä. Organisatoriset rikokset sisältävät kiistat huumeiden jakelualueista ja organisaation sääntöjen noudattamisesta sekä tiedottajien rankaisemisen ja taistelut poliisin kanssa. Aineiden toimitukseen liittyvät rikokset ovat sellaisia, jotka aiheutuvat kauppahetkellä tapahtuvasta aine-erän tai rahojen varastamisesta, velanperinnästä tai aineen laatua koskevista riidoista. Kolmanteen osapuoleen liittyvät rikokset tapahtuvat huumemarkkinoiden laidoilla ja kehittyvät huumemarkkinoiden seurauksena, esimerkkeinä ovat prostituutio ja asekauppa. Huumemarkkinoiden kehittymisen ja kasvun seurauksena esiintyvät sekundaariset rikokset sisältävät poliisikorruption sekä rahanpesun. (Bean 2004, 41–44.)

Tässä aineistossa huumemarkkinoiden laittomaan toimintaan liittyvät välienselvittelyt (n = 16, 3 %) koskivat lähinnä Beanin edellä mainittua luokkaa ”aineiden toimitukseen liittyvät rikokset”. Tällaisia rikoksia olivat kostomielessä tehdyt pahoinpitelyt, velanperintään liittyvät omaisuusrikokset ja uhkaukset. Muutama väkivaltainen välienselvittely koski aine-erän tai rahojen varastamista kauppahetkellä. Pahoinpitelyitä ja omaisuuden varastamista tapahtui myös siitä syystä, että rikoksenteijä epäili uhrinsa paljastaneen tekijän kannalta arkaluonteisia asioita poliisille. Mistään tämänkaltaisista rikoksista ei välttämättä yleensä ilmoiteta kovin herkästi poliisille (ks. esim. Topalli & al. 2002). Aineistossa olikin sellaisia väkivalta- ja omaisuusrikoksia, joissa asianomistajat kieltäytyivät kertomasta tapahtuneesta poliisille, vähätelivät tapahtunutta tai jättivät tekemättä rikosilmoituksen tai korvausvaatimuksen. Tällaiset tapaukset, joissa asianomaisen ja rikoksesta epäillyn välinen yhteys jäi epäselväksi, eivät lukeudu välienselvittely-luokkaan. Toinen luokan pienuutta selittävä syy saattaa olla se, että aineistossa eivät ole mukana törkeät huumausainerikokset, joiden yhteydessä velanperintä ja kiistat saattavat olla yleisempiä.

Luokittelemattomat rikosjutut

Monesta rikosepäilystä (n = 127, 24 %) oli vaikea luokitella rikoksen motiivia. Tällaisia rikoksia olivat erityisesti eri kohteisiin kohdistuneet varkauden yritykset, järjestyslakirikkomukset sekä kulkuneuvojen käyttövarkaudet. Kulkuneuvojen käyttövarkauksissa motiivina saattoi mahdollisesti olla nuoruusikään liittyvä seikkailunhalu tai ri-

⁵Poliisi vei henkilön putkaan tai päihtyneiden säilöön-ottotiloihin, joko henkilön itsensä suojelemiseksi tai rikoksilta ja häiriöiltä suojaamiseksi.

kolliseen elämäntapaan liittyvä rutiini. (Ks. Peranen & al. 2000 & 2002; Perälä 2002; Lalander 2003.) Kinnusen (1996) mukaan rikolliseen elämään liittyy jännitystä sekä yhteiskunnanvastaisia arvoja. Etenkin nuorille autovarkaudet, myymälänpistykset, murrot ja toisen omaisuuden vahingoittaminen voivat olla jännittävä kokemus (Kinnunen 1996, 104–105). Maantierosvoamisen motiiveja selvittäneen tutkimuksen (Jacobs & al. 2003, 677–686; ks. Eysenick 2003, 101; Lalander 2003) mukaan rikoksiin ajoivat myös turhautuminen, sosiaalinen paine, sovinnaisen elämätavan halveksunta, tulevaisuuden tavoitteiden puuttuminen ja vastuun karttaminen. Tamperelaiset avohuollossa olevat huumeita käyttäneet henkilöt kertoivat syylistyneensä omaisuusrikoksiin hovin ja jännityksen vuoksi sekä pahoinpitelyihin, vahingontekoihin ja häiriökäyttäytymiseen vahvan päihtymyksen vuoksi (Kekki 2004, 32–33).

Johtopäätökset

Keskusteltaessa siitä, aiheuttaako, vaikuttaako vai liittyykö huumeiden käyttö muuhun rikolliseen toimintaan, on otettava huomioon, etteivät kaikki huumeita käyttävät henkilöt syylisty muihin kuin huumausainerikoksiin. Huumausaineiden käytön ja muun rikollisuuden välisen yhteyden tutkimisessa tutkimuskohde ja otos vaikuttavat merkittävästi siihen, kuinka vahvana ilmiönä rikollisuus näyttäytyy. Yhteyttä on perinteisesti lähestytty tutkimalla vankien tai poliisin kiinni ottamien henkilöiden huumeiden käyttöä ja rikollisuutta. Valittaessa otos huumeita käyttävistä rikokseen syylistyneistä henkilöistä on selvää, että rikollisuus näyttäytyy vahvana ilmiönä. (Hough & al. 2001.)

Huumeiden ja rikollisuuden yhteyttä kuvaavissa tutkimuksissa jää usein havaitsematta, että suuri osa hyvätulolisista huumeiden käyttäjistä, satunnaisista huumeiden käyttäjistä tai kokeilijoista ei syylisty missään vaiheessa muihin rikoksiin. Tutkimuskohteeltaan tämä artikkeli ei tee poikkeusta aikaisemmista tutkimusperinteistä. Tässä artikkelissa käytetty aineisto kerättiin etsimällä poliisin tutkinta- ja virka-apujärjestelmästä rikostapauksia, joissa henkilö on huumausainerikoksen tai huumausaineen käyttörikoksen lisäksi ollut epäiltyä jostakin muusta rikoksesta. Rikollisuusnäkökulma oli siten vahvasti mukana jo

tutkimusasetelman rakentelussa. Aineiston luonteesta huolimatta vaikuttaa yllättävältä, että koko aineistossa ainoastaan kolmella henkilöllä tähän otokseen sattuneet rikokset (huumerikos ja jokin muu rikos) olivat ainoat rikosmerkinnät poliisin rekisterissä koko heidän elinaikanaan. Tämä kuvastaa osaltaan sitä, että uusintarikollisuus kasaantuu samoille henkilöille ja että aikaisemmin rikoksista kiinnijääneet joutuvat helpommin poliisin kontrollin kohteeksi.

Huumerikoksista epäiltyjen tekemä rikollisuus oli hyvin moninaista (ks. myös Kinnunen 1996 & 2001; Perälä 2002). Odotusten mukaisesti omaisuusrikokset olivat yleisimpiä, mutta eivät ainoita rikoksia. Toiseksi eniten he olivat epäiltyinä liikennerikoksista ja -rikkomuksista. Muita rikoksia olivat muun muassa kätkemiset, väärennykset, vahingonteot ja pahoinpitelyt. Aineistosta löytyy tukea myös stereotypialle asetta ja murtovälineitä mukanaan kantavasta huumeiden käyttäjästä. Rikollisuuden heterogeenisuus herättää kysymyksen, kuinka huumeiden käyttäjien tekemä rikollisuus poikkeaa alkoholiongelmisten, nuorten tai ylipäätään suomalaisten tekemästä rikollisuudesta. Kaikista poliisin tietoon tulleista rikoksista valtaosa – 86 prosenttia vuonna 2004 – oli liikenne- ja omaisuusrikoksia (Sirén 2004b). Erityisiä huumausaineiden käyttöön liittyviä rikoksia tässä aineistossa ovat huumeiden välittäminen, apteekkimurrot, reseptiväärennökset sekä huumausaineiden vaikutuksen alaisena tehnyt teot.

Huumausainekohtainen vertailu tuotti varsin yllättäviä tuloksia. Minkään aineen kohdalla ei esiintynyt tilastollista merkitsevyyttä aseiden hallussapidon ja omaisuusrikosten kanssa. Sitä vastoin tilastollinen merkitsevyys esiintyi siinä, että hasista hallussaan pitäneet tai käyttäneet olivat muita selvästi harvemmin epäiltyinä omaisuusrikoksesta, mutta vastaavasti muiden aineiden käyttäjiä useammin epäiltyinä pahoinpitelystä. Aiheuttaako hasis aggressiivista käyttäytymistä? On mahdollista, ettei väkivaltaisuus selity lainkaan tästä aineesta, vaan esimerkiksi siitä, että varsin yleisesti käytettyä hasista oli myös tässä aineistossa väkivaltaisesti käyttäytyneiden huumeiden käyttäjien hallussa. Amfetamiinin yhteys liikennerikoksiin ja -rikkomuksiin voi selittyä perinteisestä selitysmallista, jonka mukaan amfetamiinin stimuloiva vaikutus vahvistaa toiminnallisuutta, mutta heikentää tarkkaavaisuutta.

Ikäluokittain vertailtuna aineisto osoittaa, että 21–25-vuotiaat olivat epäiltyinä eri rikosla-

jeista yleisimmin omaisuus- ja liikenne rikoksista. 26–35-vuotiailla omaisuusrikollisuus ei ollut enää yleisin rikollisuuslaji, vaan he olivat epäiltyinä useammin liikenne- ja aserikoksista. Tämän aineiston rikollisuus ei kuvaa nuorisoriikollisuutta siinä suhteessa, että 40 prosenttia otoksen henkilöistä oli yli 30-vuotiaita. Yli 35-vuotiaat olivat epäiltyinä useammin kuin muut ikäluokat kätkemisrikoksista ja pahoinpitelyistä. Omaisuusrikollisuuden korvaantuminen muilla rikoksilla 25. ikävuoden jälkeen tuskin selittyy taloudellisen tilanteen kohenemisesta. Vanhemmilla huumeiden käyttäjillä pahoinpitelyiden ja kätkemisrikosten yleistymisen saattaa osoittaa sosiaalisen piirin kaventumista ja ongelmien syvenemistä.

Kaikki tutkimusaineistoon kerätyt rikokset olivat huumausaineiden käyttäjien tekemiä, mutta eivät välttämättä huumeiden käytöstä aiheutuvia rikoksia. Nämä tulokset osoittavat, että rahan hankkimisen lisäksi huumeiden käyttäjät tekevät rikoksia myös muista syistä; yleisimmin rikoksen motiivina oli jonkin rahalliselta arvoltaan vähäisen tavarain saaminen omaan käyttöön. On vaikeaa tai jopa uskaliaista väittää, että henkilöt syylistyivät rikoksiin pelkästään siksi, että he tarvitsivat rahaa nimenomaan huumeiden ostamiseksi, tai että he eivät olisi tehneet joitakin rikoksia,

elleivät he olisi olleet huumausaineiden vaikutuksen alaisina. Todennäköisesti olisi virheellistä väittää, että henkilöt syylistyivät esimerkiksi näpistykseen, koska huumeiden hankkimisen jälkeen heillä ei ollut varaa kustantaa tarvitsemiaan kulu- tustarvikkeita. (Ks. Pernanen & al. 2002, 80–84; Otelo-Lopez & al. 1994.)

Aine-, ikä- ja motiivikohtaisen vertailun rinnalle olisikin tarpeellista saada tietoa epäiltyjen sosioekonomisesta tilanteesta, elämäntavoista tai kaveripiiriin vaikutuksista, mutta näihin kysymyksiin poliisin tutkinta- ja virka-apujärjestelmä ei juuri anna vastauksia, kun tarkastelukohteenä ovat rikoshistoriasta irrotetut yksittäiset rikos- tapahtumat. Ulkomaisissa tutkimuksissa on harvemmin pohdittu sitä, miten rikollisuuden ”syitä” ymmärtämällä voitaisiin puuttua huumeiden käytön aiheuttamiin ongelmiin yhteiskunta- ja yksilötasolla. Mahdolluuksina on nähty lähinnä rikossenteon vaikeuttaminen vartioinnin ja tekniikan keinoin sekä yksilöön kohdistuvat inter- ventiot huumehoidon tai vankeusrangaistuk- sen avulla. Syrjäytymisen ehkäisyyn on olemas- sa sosiaali-, nuoriso- ja työvoimapolitiittisia keino- ja, mutta jos kyseessä ovat vahvasti rikollinen elä- määntapa ja jännityksen haku, yhteiskunnan kei- novalikoimat ovat vähissä.

TIIVISTELMÄ

Tuula Kekki: Elämynksen hakua vai taloudellinen välttämättömyys? Huumeiden käyttäjien rikollinen toiminta poliisirekistereiden valossa

Tämän kirjoituksen tavoitteena on selvittää, onko huumeiden käyttäjien tekemä rikollisuus huumeiden käytöstä johtuvaa rikollisuutta vai löytyykö sille joitain muita selityksiä. Kiinnostuksen kohteena on kuvata, millaisista muista rikoksista huumeri rikoksista epäillyt ovat jääneet kiinni, miten ikä ja käytetty huumausaine vaikuttavat rikollisuuteen sekä minkälaisia motiiveja rahan hankkimisen lisäksi rikoksille on löydetävissä. Aineistona käytetään poliisin sähköisestä tutkinta- ja virka-apujärjestelmästä (Rikitrip) kerättyjä sellaisia rikostapauksia Helsingissä vuonna 2002, joissa henkilöä epäiltiin huumausaineen käyttörikoksen tai huumausainerikoksen lisäksi jostakin muusta rikoksesta. Aineisto koostuu 522 rikoskokonaisuudesta, joista 69 prosenttia täytti huumausaineen käyttörikoksen, 35 prosenttia huumausainerikoksen sekä 1 prosentti törkeän huumausainerikoksen tunnusmerkit.

Huumerikoksista epäiltyjen tekemä rikollisuus oli hyvin moninaista; yleisimpiä olivat tosin omaisuusrikokset ja liikenne rikokset tai -rikkomukset. Muita rikoksia olivat muun muassa kätkemiset, väärennykset, vahingonteot ja pahoinpitelyt. Kaikki tutkimusaineis-

toon kerätyt rikokset olivat huumausaineiden käyttäjiksi epäiltyjen henkilöiden tekemiä, mutta eivät välttämättä huumeiden käytöstä aiheutuvia rikoksia. Rikoksia pyrittiin luokittelemaan siltä kannalta, oliko motiivina oman hyödyn tavoittelu, rahan hankkiminen, huumeiden käyttöön ja hankkimiseen liittyvä välienselvittely vai päihtymys. Tulokset osoittavat, että rahan hankkimisen sijasta yleisimmin rikoksen motiivina oli jonkin rahalliselta arvoltaan vähäisen tavarain saaminen omaan käyttöön.

Tämän aineiston avulla on vaikeaa osoittaa, että tietyn aineen käyttäjät syylistyisivät tietynlaisiin rikoksiin. Tilastollista merkitsevyyttä tietyn aineen ja rikoksen välillä ei esiintynyt esimerkiksi sellaisissa kiinnostavissa yhteyksissä kuin aseiden hallussapidossa tai omaisuusrikoksissa. Tulokset osoittavat, että huumeiden käyttäjiksi epäiltyjen rikollisuus muuttuu ikään- tymisen myötä. Suurimpana ikäryhmänä aineistossa esiintyvät 21–25-vuotiaat henkilöt olivat epäiltyinä eri rikoslajeista yleisimmin omaisuus- ja liikenne rikoksista. 26–35-vuotiailla omaisuusrikollisuus ei ollut enää yleisin rikollisuuslaji, vaan he olivat epäiltyinä useammin liikenne rikkomuksista ja aseiden hallussapidosta. Yli 35-vuotiaat olivat epäiltyinä useammin kuin muut ikäluokat kätkemisrikoksista ja pahoinpitelyistä.

Aine-, ikä- ja motiivikohtaisen vertailun rinnalle oli-

si tarpeellista saada tietoa epäiltyjen sosioekonomisesta tilanteesta, elämäntavoista tai kaveripiiriin vaikutuksista,

jotta huumeiden käytön ja oheisrikollisuuden välisen yhteyden syvyys ja syyt tulisivat terävämmin näkyviin.

KIRJALLISUUS

- BEAN, PHILIP: *Drugs and Crime*. Devon and Oregon: William Publishing, 2004
- CLARKE, RONALD V. G.: "Situational" Crime Prevention: Theory and Practice. In: McLaughlin, Eugene & Muncie, John & Hughes, Gordon: *Criminological Perspectives. Essential Readings*. Second Edition. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications, 2003
- EYSENCK, H. J.: Personality theory and the problem of criminality. In: McLaughlin, Eugene & Muncie, John & Hughes, Gordon: *Criminological Perspectives. Essential Readings*. Second Edition. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications, 2003
- GJERULDSSEN, SUSANNE ROGNE & MYRVANG, BJØRN & OPJORDSMOEN, STEIN: Criminality in Drug Addicts: A Follow-Up Study over 25 Years. *European Addiction Research* 10 (2004): 1, 49–55
- HOUGH, MIKE & MCSWEENEY, TIM & TURNBULL, PAUL: *Drugs and Crime: what are the links? A review paper prepared for DrugScope's submission to the Home Affairs Select Committee*. Criminal Policy Research Unit, South Bank University, 2001
- JACOBS, BRUCE A. & TOPALLI, VOLKAN & WRIGHT, RICHARD: Carjacking, Streetlife and Offender Motivation. *The British Journal of Criminology* 43 (2003): 4, 673–688
- KEKKI, TUULA: Poliisin ja Paussin naapurisuhte Sorinkadulla. Poliisin ja sosiaalitoimen yhteistyö huumeuskysymyksissä. Huumeipilotin 3. raportti. Tampereen kaupungin sosiaali- ja terveystoimen tutkimuksia ja selvityksiä 2/2004. Tampereen kaupunki, sosiaali- ja terveystoimi, 2004
- KINNUNEN, AARNE: Huumeusainerikoksiin syyllistyneiden rikosura ja sosioekonominen asema. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitoksen julkaisuja 182. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, 2001
- KINNUNEN, AARNE: Isännät, rengit ja pokat. Huume-markkinat ja oheisrikollisuus Helsingissä. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitoksen julkaisuja 133. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, 1996
- LALANDER, PHILIP: *Hooked on Heroin: Drugs and Drifters in a Globalized World*. Oxford/New York: Berg Publishers, 2003
- LEHTI, MARTTI & KIVIVUORI, JANNE: Väkivaltarikokseista epäiltyjen päihtymys. Teoksessa: Rikollisuustilanne 2003. Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 209. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, 2004
- OTERO-LOPEZ, JOSE MANUEL & LUENGO-MARTIN, ANGELES & MIRON-REDONDO, LOURDES & CARRILLO-DE-LA-PEÑA, MARIA TERESA & ROMERO-TRIÑANES, ESTRELLA: An Empirical Study of the Relations Between Drug Abuse and Delinquency Among Adolescents. *The British Journal of Criminology* 34 (Autumn 1994): 4
- PARKER, HOWARD & BOTTOMLEY, TIM: *Crack Cocaine and Drugs-Crime Careers. Research Findings No. 34*. London: Home Office Research and Statistics Directorate, 1996
- PERNANEN, K. & COUSIEAU, M. & BROCHU, S. & SUN, F.: Proportions of crimes associated with alcohol and other drugs in Canada. *Canadian Centre on Substance Abuse*. Retrieved Aug. 2, 2002
- PERNANEN, K. & BROCHU, S. & COUSIEAU, M. & COURNOYER, L.-G. & SUN, F.: Attributable fractions for alcohol and illicit drugs in relation to crime in Canada: conceptualization, methods and internal consistency of estimates. *Bulletin on Narcotics*, Volume LII, Nos. 1 and 2, 2000. Economic and social costs of substance abuse. http://www.unodc.org/unodc/bulletin/bulletin_2000-01-01_1_page006.html
- PERÄLÄ, JUSSI: *Hidasta ja nopeaa – heroisiin ja amfetamiinin käytön etnografiaa*. Teoksessa: Kaukonen, Olavi & Hakkarainen, Pekka (toim.): *Huumeiden käyttäjät hyvinvointivaltiossa*. Helsinki: Gaudeamus, Yliopistopaino, 2002
- RIKOSTEN MÄÄRÄN VÄHENTÄMINEN JA KIINNIJÄÄMISRIKIN LISÄÄMINEN ERITYISESTI HUUMAUSAINE-, VÄKIVALTATAALOUS- JA UUSINTARIKOLLISUUDESSA. Loppuraportti. Sisäasiainministeriö, Sisäisen turvallisuuden ohjelma, Valmisteluryhmä 2. Helsinki: Sisäasiainministeriö, 2004
- RIKOSTUTKINNAN TILA -SELVITYSHANKKEEN LOPPURAPORTTI. Sisäasiainministeriö, poliisiosaston julkaisusarja 4/2003. Helsinki: Sisäasiainministeriö, poliisiosasto, 2003
- SIRÉN, REINO: Omaisuusrikokset. Teoksessa: Rikollisuustilanne 2004. Rikollisuus tilastojen valossa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 215. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, 2005. 2005a
- SIRÉN, REINO: Rikollisuuden rakenne ja kehitys. Teoksessa: Rikollisuustilanne 2004. Rikollisuus tilastojen valossa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 215. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, 2005. 2005b
- TOPALLI, VOLKAN & WRIGHT, RICHARD & FORNANGO, ROBERT: Drug Dealers, Robbery and Retaliation. Vulnerability, Deterrence and the Contagion of Violence. *The British Journal of Criminology* 42 (2002): 2, 337–351.